

НОБЕЛІАНТИ З ЕКОНОМІКИ – ОСНОВОПОЛОЖНИКИ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРИКЛАДНИХ ІННОВАЦІЙНИХ РОЗРОБОК І ВІДКРИТТІВ

© Пунько Б.М., 2004

Наводиться порядок відзначення найдостойніших інтелектуалів світу врученням Нобелівських премій, хронологія відзначення лауреатів Нобелівської премії з 1969 по 2003 рр., аналіз інформації про наукові заслуги лауреатів та відомості про нобеліантів з економіки.

The order of the mark worthy intellections world happens by presenting the Nobel prizes, chronology of the mark laureate to Nobel prize with 1969y. on 2003 y., analysis to information on scientific achievement laureate and information about Nobeliantah with economy.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблематика тісно переплітається з питаннями актуалізації розвитку нобелеорієнтованих наукових напрямів з економіки українськими фундаментальними економічними школами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Нобелівську премію з економіки засновано у 1968 році державним банком Швеції на честь свого 300-річчя. Нобелівських лауреатів щорічно визначає Шведська королівська академія наук (ШКАН), а вручає її король Швеції у Стокгольмі.

У 2003 році світове співтовариство у 102-й раз відзначало найдостойніших інтелектуалів світу врученням Нобелівських премій. Ця нагорода є геніальним творінням талановитого шведського винахідника Альфреда Нобеля. Золоту медаль з його зображенням, дипломом і чек на величезну суму шведських крон громадська думка цінує не стільки за їх номіналом, скільки як символ визнання видатних заслуг лауреата.

Невирішені раніше частини загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз наукових досягнень, наукових напрямів та хронології відзначення лауреатів Нобелівської премії з економіки.

Обґрунтування нобелеорієнтованих наукових напрямів з економіки для їх можливого розвитку українськими фундаментальними економічними школами.

Цілі статті. Проаналізувати існуючий порядок відзначення найдостойніших інтелектуалів світу врученням Нобелівських премій, представити хронологію відзначення лауреатів з 1969 по 2003 рр., а також інформацію про наукові заслуги лауреатів, відомості про нобеліантів з економіки.

На цій основі науково обґрунтувати перспективні нобелеорієнтовані наукові напрями з економіки з точки зору їх можливого розвитку українськими фундаментальними економічними школами.

Виклад основного матеріалу дослідження із повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За більш як столітню історію існування Нобелівської премії виробився досить складний і водночас ефективний механізм висунення, добору і затвердження її щорічних лауреатів. У жовтні кожного року кваліфікованим експертам-професорам 75 відділень економіки університетів різних країн світу розсилають відповідні форми, де їм пропонується назвати кандидатів на присудження цієї премії та обґрунтувати свій вибір.

Щороку підбираються інші відділення, крім того, професорам споріднених спеціальностей (з менеджменту, маркетингу, економічної історії тощо) теж надсилаються такі анкети. Щоправда, свою особисту думку, причому конфіденційного характеру, можуть висловлювати й інші авторитетні фахівці-економісти, які працюють не тільки в університетах чи академіях. Серед таких осіб – лауреати Нобелівської премії попередніх років і члени ШКАН.

Не розглядаються тільки колективні пропозиції, а також ті, що надійшли пізніше січня того року, в якому проголошуватимуть лауреатів. Не можуть бути прийняті до розгляду й особисті заяви з претензією на премію. Не приносить користі претендентам і офіційна – дипломатична, урядова або політична підтримка, оскільки Нобелівські установи незалежні від держав, урядів або партій.

До Нобелівського комітету щороку надходять приблизно двісті подань, у яких рекомендуються приблизно сотні претендентів. З 1 лютого і до осені різні комісії комітету здійснюють експертизу робіт найавторитетніших кандидатів на премію. До експертизи залучають провідних учених світу, експертів, які можуть визначити оригінальність і значущість вкладу кожного кандидата в загальнолюдський прогрес. Члени комітету або запрошені експерти можуть робити повідомлення відносно різних аспектів тієї чи іншої пропозиції. Щороку у підготовчій роботі беруть участь кілька сотень спеціалістів.

При кожному із шести Нобелівських комітетів, зайнятих присудженням нагород, діють також Нобелівські інститути. Вони надають комітетам допомогу у доборі кандидатів і проводять самостійні наукові дослідження, а головне – здійснюють необхідну підготовчу роботу. Керівники та спеціалісти цих інститутів добираються з числа представників різних країн і національностей, чим підкреслюється міжнародний характер Нобелівської нагороди.

У заключній частині відбору претенденти, яких Нобелівський комітет розглядає як найбільше гідних уваги за їх наукові досягнення, обговорюються два рази. Після цього Відділення соціальних наук ШКАН повідомляє у формі доповіді про пропозицію стосовно кандидатури на нобеліанта, подається глибоке обґрунтування зробленого вибору, разом з розгорнутим оглядом і детальним аналізом проведених експериментальних досліджень й досягнутих ним наукових результатів. Майже не буває так, щоб запропонована кандидатура отримала Нобелівську премію з першого ж подання, більшість нобеліантів пропонуються по кілька разів.

На початку жовтня доповідь Відділення соціальних наук надходить на пленарне засідання ШКАН, там Нобелівський комітет подає і захищає свою пропозицію (кандидатуру). Саме обговорення носить конфіденційний характер, що дозволяє уникати суб'єктивізму в оцінках – у великій таємниці тримаються імена кандидатів і мотиви прийняття рішень.

У 80-х роках ХХ століття було вирішено щороку відкривати доступ до Нобелівських архівів, але після 50-ти років їх таємного зберігання. Друкуються списки, де зазначено інформацію про усіх висунутих кандидатів (імена, дати, ким висувались тощо). Це означає, що лише у 2019 році ми отримаємо першу таку інформацію про лауреатів Нобелівської премії з економіки.

Рішення про присудження Нобелівської премії ухвалюється більшістю членів ШКАН при таємному голосуванні, право голосу мають усі 300 членів ШКАН. Відразу ж після голосування представникам ЗМІ повідомляють про зроблений вибір. Випускається прес-інформаційний бюлетень, де з поданням короткої біографічної довідки лауреата розкриваються його наукові досягнення, відзначені Нобелівською премією.

Слід зазначити, що нобеліантів вирізняє висока освіченість, яскраво виражений талант і оригінальне мислення, органічно властиві прагнення і вміння поєднувати науку з практикою, потреба перетворювати знання на функціональний досвід.

Завдяки наявності таких лауреатів, вимогливій і ретельній процедурі Нобелівського комітету людство отримало ряд актуальних теоретичних концепцій, ідей, методологій, прикладних проектів, які безпосередньо впливають на реальні господарсько-економічні відносини. Про це свідчать наведені нижче наукові доробки нобеліантів з економіки за період 1969–2003 рр. (див. таблицю).

Хронологія відзначення лауреатів Нобелівської премії з економіки

Рік вручення премії	Нобеліанти (країна, рік народження)	Наукові заслуги лауреатів
1	2	3
1969р.	1. Ян Тінберген (Нідерланди) 2. Рагнар Фріш (Норвегія, 1885–1973)	За розробку математичних методів, побудову динамічних моделей і їх застосування для аналізу економічних процесів
1970р.	3. Пол Семюельсон (США, 1915)	За внесок у підвищення рівня наукового аналізу в економічних науках, розвинув статистичну і динамічну економічну теорію
1971р.	4. Саймон Кузнець (США, 1901–1985)	За емпіричні дослідження економічного росту, емпірично обґрунтовану інтерпретацію економічного зростання, яка дає нове поглиблене розуміння економічної та соціальної структури і процесів розвитку
1972р.	5. Джон Хікс (Англія, 1904) 6. Кеннет Ерроу (США, 1921)	За піонерний вклад в теорію загальної економічної рівноваги і економіку добробуту
1973р.	7. Василь Леонт'єв (США, 1906)	За розробку методу “затрати-випуск” і його застосування в дослідженні важливих економічних проблем
1974р.	8. Фрідріх фон Хайєк (ФРН, 1899) 9. Гуннар Мюрдаль (Швеція, 1898 – 1987)	За піонерну роботу по теорії грошей, кон'юктурних коливань та за глибокий аналіз взаємозалежних економічних, соціальних і інституціональних феноменів
1975р.	10. Тьяллінг Коопманс (США, 1910 – 1984) 11. Леонід Канторович (СРСР, 1912 – 1986)	За вклад в теорію оптимального розподілу ресурсів
1976р.	12. Мілтон Фрідмент (США, 1912)	За дослідження в галузі аналізу споживання, історії і теорії грошового обігу
1977р.	13. Бергіль Улін (Швеція, 1899 – 1979) 14. Джеймс Мід (Англія, 1907)	За оригінальний вклад в теорію міжнародної торгівлі і теорію руху міжнародного капіталу
1978р.	15. Герберт Сеймон (США, 1916)	За піонерне дослідження процесів прийняття рішень в економічних організаціях
1979р.	16. Артур Льюїс (Англія, 1915) 17. Теодор Шульц (США, 1902)	За піонерні дослідження проблем економічного розвитку країн, що розвиваються
1980р.	18. Лоуренс Клейн (США, 1920)	За створення економічних моделей і їх застосування до аналізу економічних коливань і економічної політики
1981р.	19. Джеймс Тобін (США, 1918)	За аналіз фінансових ринків і їх зв'язків з прийняттям рішень у галузі видатків, зайнятості, виробництва і цін
1982р.	20. Джордж Стінглер (США, 1911)	За дослідження і вивчення індустріально-промислових структур, функціонування ринків, а також причин і наслідків державного регулювання
1983р.	21. Жерар Дебре (Франція, 1921)	За введення нових методів аналізу в економічну теорію і праці з формалізації теорії загальної рівноваги
1984р.	22. Річард Стоун (Англія, 1913)	За фундаментальний внесок у створення системи національних рахунків
1985р.	23. Франко Модільяні (Італія, 1918)	За піонерний аналіз проблем фінансових ринків і процесів заощадження
1986р.	24. Джеймс Б'юккенен (США, 1919)	За розвиток основ теорії прийняття економічних і політичних рішень, а також політичних теорій, які демонструють обмежену роль уряду в економіці
1987р.	25. Роберт Солоу (США, 1924)	За внесок у теорію економічного росту
1988р.	26. Моріс Алле (Франція, 1911)	За фундаментальний внесок у теорію ринків і роботи з ефективного використання ресурсів

1	2	3
1989р.	27. Трюгве Хаавельто (Норвегія)	За з'ясування ймовірних основ економіки і аналіз одночасних економічних структур
1990р.	28. Гаррі Максвід (США) 29. Мергон Міллер (США) 30. Уільям Шарп (США)	За роботи з теорії фінансової економіки
1991р.	31. Рональд Коуз (Англія)	За роботу з проблем трансакційних витрат і прав власності
1992р.	32. Гері Беккер (США)	За розширення сфери застосування мікроекономічного аналізу
1993р.	33. Роберт Фогель (США) 34. Дуглас Норт (США)	За роботи з економічної історії
1994р.	35. Джон Ф. Неш (США) 36. Джон У. Харшані (США) 37. Рейхард Зельтен (ФРН)	За внесок у розвиток теорії ігор в їх прикладенні до економіки
1995р.	38. Роберт Е. Лукас-молодший (США)	За розвиток і застосування раціональних очікувань та за вдосконалення на цій базі мікроекономічного аналізу та поглиблення нашого розуміння економічної політики
1996р.	39. Джеймс Морлоз (США) 40. Уільям Вікрі (Англія)	За фундаментальний внесок в економічну теорію стимулів в умовах асиметричної інформації
1997р.	41. Роберт Мергон (США) 42. Мірон Шоулз (США)	За новий метод визначення вартості похідних
1998р.	43. Амартья Сен (Індія)	За внесок в економічний аналіз добробуту населення
1999р.	44. Роберт Манделл (США)	За цикл робіт з грошово-кредитної і фіскальної політики
2000р.	45. Д.Мак Федден 46. Дж. Хекмен	За розвиток методики формального опрацювання індивідуальних статистичних та економічних даних
2001р.	47. Дж. Ейкерлоф (США) 48. Дж. Стігліц (США)	За аналіз ринків з асиметричною інформацією
2002р.	49. Деніел Канеман (США) 50. Вернон Л. Сміт (США)	За заслуги у дослідженні психологічних інтеграційних ініціатив у економічній науці, особливостей консервативного людського мислення при прийнятті рішень в умовах невизначеності економіки За постановку лабораторних досліджень як інструментарію емпіричного економічного аналізу, особливо при вивченні альтернативних ринкових механізмів
2003р.	51. Роберт Ф. Ангел (США) 52. Кліф В.Дж. Грангер (Англія)	За розробку методів аналізу економічних періодичних варіантів розвитку з урахуванням мінливості плинності часу та спільних тенденцій інтеграції

Потужний економічний інтелектуальний фундамент людської цивілізації закладається у процесі вимогливого відбору кандидатів на премію, оцінки їх винятково важливих досягнень у світовій науці. В основі цієї процедури – серйозне ставлення до досліджень усіх наукових шкіл і вчених, відсутність упередження щодо суб'єктивної думки.

Тенденція до критичного осмислення набутого досвіду є характерною ознакою будь-якого зрілого суспільства, і в тому числі – західного. Але із запровадженням Нобелівської премії в галузі економіки ця тенденція на Заході стала переважною. Фактично було сформовано певний механізм “самовдосконалення” економіки суспільства. Головними конструкторами такого механізму були нобеліанти з їх оновленими теоріями і концепціями (такими, як теорія людського капіталу, неокласичний синтез, концепція ефективної конкуренції, теорія конвергенції, нова економіка добробуту, монетаристська доктрина, теорія прийняття управлінських рішень, шведська модель суспільного розвитку, теорія раціональних очікувань тощо).

За усієї строкатості теоретичних розробок, а інколи й їх взаємного виключення, переважна тенденція полягає у пошуку шляхів еволюційного розвитку капіталізму – в доведенні необхідності економічної та соціальної рівноваги, в регулюванні суспільних процесів на основі стабільного зростання виробництва, соціального компромісу, ідейного та політичного плюралізму.

Не можна не помічати у науковому доробку Нобелівських лауреатів прагматичного змісту, націленості на вирішення практичних питань, які постають перед сучасними суспільствами. На такій концептуальній базі та з урахуванням їх практичних рекомендацій здійснювалося коригування регулюючих механізмів капіталістичної системи.

Серйозною проблемою щодо забезпечення тривалості цього процесу було визначення співвідношення та взаємозв'язку різних видів економічного регулювання. Дотримання його раціональності – підсумок узагальнення колосальної практики. З не зовсім далеких часів цьому сприяло, крім усього іншого, радикальне оновлення технічної бази, а також методики збирання, опрацювання і поширення економічної інформації.

Для формування нового економічного мислення важливим стає не тільки та частина економічних досягнень Нобелівських лауреатів з економіки, що являє собою суму акумульованої колосальної практики, досвіду і знань, але й та, що охоплює наявний в економіці інструментарій реорганізації виробництва і трансформації суспільства.

Освоєння методології економічної теорії сьогодення є одним з реальних шляхів підвищення ролі економічної історії та економічної теорії в системі економічних знань. Швидкість та ефективність руху цим шляхом багато в чому залежить від науково-практичного потенціалу сучасного економічного мислення, зокрема, що стосується вирішення таких першочергових питань, як поглиблення теоретичних уявлень про особливості структурної перебудови економіки, регулювання грошової системи, удосконалення методології економічних досліджень, гнучкості податкової системи тощо.

Дослідження нобеліантів з економіки є виявом універсальності теорій економічної науки. Адже саме на міждисциплінарних взаємозв'язках нобеліантами досягнуто вагомі результати. З економічною теорією у найближчому майбутньому буде пов'язане кардинальне оновлення економічної практики. З огляду на це варто не тільки серйозно переосмислити ставлення до економічної думки Заходу, але й широко впроваджувати в Україні цікаві ідеї західних економістів.

Тривалий час у переважній більшості країн (і в Україні зокрема) в економічній науці такої регулярності оновлення навчальних програм не спостерігалось. Ще й тепер впадають у вічі їх значний консерватизм і закостенілість. Несучасними і нединамічними є знання ще значної кількості науково-педагогічних кадрів. Майже вся історія економічної думки – це не зростання реальних знань, а суцільне блукання у темряві. Становище, що склалося, неможливо виправити, йдучи шляхом косметичних поправок до програм і підручників з історії економічних вчень, економічної теорії та політичної економії.

Щоб насправді перетворити політичну економію, насамперед, на науку про суспільну економічну ефективність, треба зробити її сприйнятливою до всього цінного, створеного світовою економічною думкою за останні півстоліття. З огляду на це, у вищих навчальних закладах доцільно було б запровадити вивчення нового спецкурсу економічної теорії або історії економічних вчень – “Економічну нобелелогію” як ефективний інструментарій для реалізації української економічної політики в сучасних умовах. З метою досягнення високих критеріїв – якості людини, якості управління, індексу добробуту особистості, індексу ефективності суспільства як основних складових добробуту суспільства.

Суть економічної нобелелогії полягає не тільки в позбавленні застійності та консерватизму попереднього періоду, а також у виправленні допущених помилок, але й у подоланні історично обмежених рис суспільної організації, хиб і методів роботи, які вже віджили. Конструктивний бік запропонованого трактування економічної нобелелогії розглядається не як щось застигле, не здатне до змін, а як безупинний, справжній рух через суперечності, в якому ще багато і не раз доведеться доробляти і переробляти.

Формування економічної нобелелогії – це процес глибокого осмислення інтелектуального доробку нобеліантів. Це пізнання істини, яке проходить через суперечки, дискусії, творчі сумніви. У такому пошуку істини нікому не забороняється викладати, а тим більше чесно й свідомо переглядати свою позицію, навіть якщо на якомусь етапі хтось сповідував застарілі погляди. Тому

навіть чи можуть бути виправданими претензії до тих учених, які прагнуть по-новому подивитися на ті чи інші проблеми економічної науки.

Аналіз хронології відзначення лауреатів Нобелівської премії з економіки показує, що із числа 52-х нобеліантів з економіки на частку США припадає 33 особи, або 63,5%, що переконливо свідчить про найвищий рівень розвитку економічної науки у цій країні. Цей показник підтверджується й економічною практикою – на сьогоднішньому етапі цивілізаційного розвитку США в економічному сенсі одна з найдосконаліших країн з високим рівнем добробуту – якості людини, якості управління, індексу благополуччя особистості, нарешті, індексу ефективності суспільства.

Далі нагороджувалися 7 представників Англії (13,5%), по два представники Норвегії, Німеччини, Швеції і Франції (3,8%), а також по одному представникові таких країн, як колишній СРСР, Нідерланди, Італія та Індія.

Із 36-х відзначених Нобелівською премією тематичних наукових результатів 26, або 72,2% мають характер пріоритетності макроекономічних досліджень, решта 10, або 27,8% мають характер пріоритетності мікроекономічних досліджень.

Зазначимо, що за останні 12 років після розвалу СРСР не відзначено жодного вченого з його теренів (на жаль, з України теж) або країн Східної Європи. Не надається належна увага розвитку (з боку Урядів та міжнародних філантропічних організацій) й відзначенню (з боку Нобелівських комітетів) наукових досліджень трансформації політико-економічних і соціально-політичних систем у цьому регіоні, які, навіть за неймовірно складних економічних умов, все ж таки проводяться.

Це ж стосується і еколого-економічних досліджень, досліджень еколого-економічної біоетики, економіки довкілля, концепції виживання людської цивілізації, індексу біоетичної спроможності країн до економічної та еколого-економічної глобалізації інших актуальних економічних наукових напрямів цивілізаційного спрямування. Ці наукові напрями, особливо глобального рівня, є сьогодні пріоритетними. Наприклад, у царині розробки еколого-економічної біоетики стратегії сталого розвитку в екосистемному і суспільному вимірах на регіональному, національному і глобальному рівнях міжнародних суспільно-економічних відносин.

Є сподівання, що означеним науковим проблемам, у найближчій перспективі, буде приділена належна увага як з боку Урядів й міжнародних філантропічних організацій, так і Нобелівських комітетів ШКАН.

Висновки. Зроблено науковий аналіз існуючого порядку відзначення найдостойніших інтелектуалів світу врученням Нобелівських премій з економіки, представлено хронологію відзначення лауреатів з 1969 по 2003 рр., наукову інформацію про заслуги лауреатів, відомості про Нобеліантів.

На цій основі наведено класифікацію актуальних наукових досліджень та науково обґрунтовані перспективні напрями з економіки, на які слід орієнтувати українські фундаментальні економічні школи.

1. Довбенко М. *Нобеліанти та економічна наука* // *Економіка України*. – 2003. – №1. – С. 80–84.
2. Довбенко М. *Стігліц Джозеф Юджин* // *Економіка України*. – 2003 р. – №5. – с. 82–85.
3. Довбенко М. *Нобелівська нагорода за розробку теорії асиметричної інформації* // *Економіка України*. – 2003. – №10. – С. 86–90.